Тагаева Дамира Абылкасымовнанын **«Орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттары (7-9-класстардын мисалында)»** деген темадагы 13.00.02-окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн коюлган диссертациясына расмий оппонент, п.и.д., профессор Коңуржан Макишевна Төрөгельдиеванын

ПИКИРИ

1. Изилдөөнүн адистикке дал келиши. Тагаева Дамира Абылкасымовнанын 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча «Орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттары (7-9-класстардын мисалында)» деген темада жазылган кандидаттык диссертациясында орто мектепте геометриялык материалдарды окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дадиктикалык шарттары 7-9-класстардын мисалында изилденген. Бул багыт 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистигине туура келет.

2. Изилдөөнүн актуалдуулугу. Акыркы жылдары коомдун социалдык турмушундагы жана экономикадагы жүрүп жаткан глобалдуу өзгөрүүлөр билим берүү системасын реформалоо боюнча ыкчам чечимдерди талап кылып жатат. Ар бир доордун өнүгүшүндө өз адистерине карата анык бир талаптар бар. Азыркы учурда ал талаптар адистин билимин тынымсыз өркүндөтүп туруусу менен байланышкан. Бул милдетти ишке ашырууда мектептин окуу планындагы дисциплиналардын ар биринин өз орду бар.

Ал эми математика предмети окуучулардын логикалык жөндөмдүүлүктөрүн өстүрүүдө дарамети жогору экендиги талашсыз. Математиканы окутуунун негизги функциясы – окуучуларга билим берүү менен бирге чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн, интеллектуалдык деңгээлдерин өстүрүүгө, б.а. коомдун өнүгүүсүнө туруктуу болгон инсанды калыптандыруу. Бул маселе теманын *актуалдуулугун* негиздейт.

Диссертациялык изилдөөгө "Орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн окуу-методикалык каражаттарын иштеп чыгуу жана аны окуу процессинде пайдалануунун дидактикалык шарттарын аныктоо, алардын натыйжалуулугун педагогикалык экспериментте текшерүү" максаты коюлган.

Изилдөөнүн максатына жетүү үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** белгиленген:

1. Геометрияны окутууда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө карата психологиялык жана педагогикалык адабияттарга анализ жүргүзүү;
2. "Чыгармачылык", "жөндөмдүүлүк" жана "чыгармачылык жөндөмдүүлүк" түшүнүктөрүнүн маңызын ачуу;

3. Геометрияны окутууда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн окуу-методикалык каражаттарын иштеп чыгуу, аны окутуу процессинде пайдалануунун педагогикалык шарттарын аныктоо жана моделин түзүү;

4. Иштелип чыккан моделдин натыйжалуулугун педагогикалык экспериментте текшерүү жана жыйынтыктарын талдоо.

Бул милдеттердин чечилиши диссертацияда ырааттуу удаалаштыкта көрсөтүлгөн. Диссертациялык иш киришүүдөн, 3 главадан, изилдөөнүн негизги тыянактарынан, изилдөөдө колдонулган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат. Диссертациялык иштин структурасы илимий изилдөөнүн логикасына туура келип, коюлган максаттык жана иликтөөнүн тапшырмаларын толук аныктайт.

Диссертациялык изилдөөнүн биринчи главасы «Орто мектепте окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн теориялык-методологиялык негиздери деп аталып, изилдөөдө коюлган биринчи милдет чечилген. Көптөгөн илимий булактарды талдоонун негизинде “чыгармачылык”, “жөндөмдүүлүк”, чыгармачылык жөндөмдүүлүк” түшүнүктөрүнө окумуштуулардын эмгектери анализделип, изденүүчү тарабынан аныктамалар берилген. Ошондой эле орто мектептеги геометрияны окутуу процессиндеги окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн абалы иликтөөгө алынып, окуу-методикалык каражаттар каражаттары (маселени бир нече ыкма менен чыгаруу, берилген маселенин чыгарылышынын тууралыгын ага тескери маселе аркылуу текшерүү, чыгармачыл мүнөздөгү үй тапшырмаларын уюштуруу, компьютердик технологияларды геометрия сабактарында колдонуу) иштелип чыккан. Орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттары аныкталган. Алар: мугалим менен окуучунун чыгармачылык жөндөмдүүлүктү өнүктүрүүгө багытталган ишмердүүлүгү, окуучунун өзүн-өзү өнүктүрүүсү, предметке кызыгуунун ынтызарлыктын болуусу, чыгармачылык ишмердүүлүктүн негизинде чыгармачылык жөндөмдүүлүктү өнүктүрүүнү башкаруу, окутуунун активдүү каражаттарынан, формаларынан жана методдорунан пайдалануу, окутууда маалыматтык ресурстар менен камсыз болуусу, заманбап окуу каражаттары, интернет, окуу куралдарынын жеткиликтүүлүгү, кошумча адабияттар менен камсыздалуусу, дидактикалык материалдардын толуктугу, көргөзмө куралдардын максаттуулугу, компьютердик технологиялар ж.б. материалдык базанын болушу, окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө шарт түзүүчү мектеп менен үй-бүлөнүн биргелешкен иш-чараларын жүргүзүү. Геометрия курсу боюнча учурдагы окуу программаларына, окуу китептерине жана окуу-методикалык колдонмолорго анализ жүргүзүлгөн.

Диссертациялык изилдөөнүн экинчи главасы «Геометрияны 7-9-класстарда окутууда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн методикасы» деп аталат. Мында окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүдө мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн орду аныкталып, окуу-методикалык каражаттарды геометрияны окутууда пайдалануунун ыкмалары берилген.

Ошондой эле окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн методдору берилип, орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн модели иштелип чыккан. Анда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн максаты, милдети, окуу-методикалык каражаттар, окутуунун технологиялары, окутуунун принциптери, окутуунун дидактикалык шарттары, калыптануучу компененттер, окутуунун методдору, окутуунун формалары, окутуунун жыйынтыктарын текшерүүнүн жолдору, окуучулардын билимдерин баалоонун түрлөрү жана күтүлүүчү натыйжалар камтылган.

Диссертациялык иштин "Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана анын натыйжалары" деп аталган үчүнчү главасында окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө карата педагогикалык эксперимент жүргүзүлүп, анын натыйжалары статистикалык ыкмалар менен жыйынтыкталган. Анда эксперименталдык иштер коюлган милдеттерди чечүү үчүн, практикалык жана теориялык жоболорду биргеликте кароо менен изилдөө үч этап менен жүргүзүлүп, ага эксперименттин базасы катары Ош шаарындагы № 31, № 35, № 42, Ош областынын Кара-Суу районуна караштуу № 28, № 96, № 71-мектептеринин контролдук жана эксперименттик 7-9-класстарынын окуучулары катышкан.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу:

Диссертациялык иште төмөндөгү илимий жаңылыктар алынган:

- геометрияны 7-9-класстарда окутуунун учурдагы абалын иликтенген;
- окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнү камсыз кылуучу окуу-методикалык каражаттар иштелип чыккан;
- окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттары аныкталган;
- орто мектепте 7-9-класста геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн модели түзүлгөн жана түзүлгөн моделдин эффективдүүлүгү педагогикалык эксперименттен текшерилген.

Иштин теориялык жоболору, изилдөөнүн натыйжалары 5 чет өлкөлүк жана 16 жергиликтүү илимий журналдарда жарыяланган автордун 22 илимий-методикалык эмгектеринде чагылдырылган. Ал диссертациялык иштин негизги мазмунун толук ачып бере алат.

4. Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү. Иштелип чыккан окуу-методикалык каражаттарга негизделген дидактикалык шарттардын системасы окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн негизи болуп саналат. Бул методикалык материалдар орто мектептердин мугалимдери тарабынан пайдаланылып, геометрияны окутууда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүдө методикалык өбөлгө түзөт. Ошондой эле, мугалимдердин билимдерин өркүндөтүүчү институттарда, педагогдорду даярдоочу жогорку окуу жайларындагы окуу процессинде да пайдаланылышы ыктымал.

5. Изденүүчүнүн жеке салымы. Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринде геометрияны окутууга карата окуу-методикалык каражаттар

сунушталган, орто мектептерде геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттары аныкталган, проблема боюнча илимий изилдөө иштери жана анын жыйынтыктары изденүүчү тарабынан жекече аткарылган.

Изилдөөчүнүн диссертацияда аныктаган илимий жыйынтыктарынын, тыянактарынын жана бүтүмдөрүнүн жаңылык деңгээли боюнча төмөндөгүлөрдү белгилөөгө болот:

1. Орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн окуу-методикалык иштелип чыккан.

2. Геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттары аныкталган. Ошондой эле орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн модели иштелип чыккан.

3. Иштелип чыккан моделдин эффективдүүлүгү педагогикалык экспериментте текшерилип, жыйынтыкталган.

Изилдөөнүн оң натыйжалары менен бирге эле, диссертациялык иште төмөндөгүдөй **мүчүлүштүктөрдү** белгилөөгө болот:

1. Диссертацияда айрым бир стилистикалык каталар кездешет.
2. Диссертацияда педагогикалык экспериментте 3 классты (7-8-9-класстар) камтыган. Изилдөөнү жеңилдетүү максатында бир эле классты алышса болмок.
3. Окуу-методикалык каражаттардын бири катары чыгармачыл мүнөздөгү үй тапшырмалары берилген. Бул тапшырмалар дифференцирленип берилсе болмок.

Бирок, бул белгиленген мүчүлүштүктөр диссертациялык иштин илимий баалуулугуна жана практикалык маанилүүлүгүнө таасирин тийгизбейт.

Тагаева Дамира Абылкасымовнанын «Орто мектепте геометрияны окутуу процессинде окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттары (7-9-класстардын мисалында)» деген темада жазылган диссертациялык изилдөөсү КРнын ЖАК тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына толук жооп берет, ал эми автор 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент,
педагогика илимдеринин
доктору, профессор **К.М.Төрөгельдиева**

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. И. АРАБАЕВА